TECHNICAL TRANSACTIONS | **CZASOPISMO TECHNICZNE**
ARCHITECTURE | ARCHITEKTURA
6-A/2015

ANNA BOJĘŚ-BIAŁASIK*

THE ROLE OF ARCHITECTURAL RESEARCH IN THE PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE BASED ON THE CONSERVATION OF THE ATRIUM – GOTHIC HALL OF THE DOMINICAN PRIORY IN CRACOW

ROLA BADAŃ ARCHITEKTONICZNYCH W OCHRONIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA PRZYKŁADZIE KONSERWACJI ATRIUM – SIENI GOTYCKIEJ KLASZTORU DOMINIKANÓW W KRAKOWIE

A b s t r a c t

Architectural research that accompanied the conservation works carried out in the atrium – gothic hall of the Dominican priory in Cracow in 2014 revealed new evidence of the history of the spatial transformations of this interesting space. A lot of important elements that confirm a complex character of the spatial structure of the atrium were revealed during the research, indicating at the same time a way for the proper interpretations of the retrospective architectural image of the gothic hall.

Keywords: *Dominican priory in Cracow*, *architectural research*, *atrium – gothic hall*

S t r e s z c z e n i e

Badania architektoniczne towarzyszące pracom konserwatorskim przeprowadzonym w roku 2014 w atrium – sieni gotyckiej klasztoru dominikanów w Krakowie, ujawniły nowe fakty z historii rozwoju przestrzennego tej interesującej przestrzeni. W ramach badań odsłonięto szereg elementów potwierdzających złożony charakter struktury przestrzennej atrium oraz określono wykładnię do interpretacji retrospektywnego wystroju architektonicznego sieni.

Słowa kluczowe: *klasztor dominikanów w Krakowie*, *badania architektoniczne*, *atrium – sień gotycka*

* Ph.D. Arch. Anna Bojeś-Białasik, Institute of History of Architecture and Monument Preservation, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

Architectural research is one of many elements of the research instruments applied in studies on the development and transformations of historic architecture. In the scale of Poland (as well as of Europe), the level and range of such research is obviously diversified; nevertheless, despite this fact it is necessary to emphasize with all our might their importance in the interdisciplinary research practice, especially in the context of the contribution made by architectural research to the positive effect which is perceiving monuments of architecture as historical sources. This statement proves to be particularly important with reference to the research on monuments of monastic architecture, which usually focus in themselves, like a lens, a great amount of information on different aspects of the civilization development of the society. The archaeological and architectural research in the Dominican priory in Cracow, conducted incessantly since 2008, is the best proof. The atrium mentioned in the title, which due to its architectural décor is also called a Gothic hall and is the subject of these considerations is one of many parts of the monastery which during the preservation works conducted over the last few years was subjected to architectural reconnaissance. At the turn of the 19th century the spectacular and attractive space of the hall was subjected to restoration studies conducted by – without limitations – Z. Hendel[1]. In the 1940s subsequent preservation works in the atrium were connected with the lowering of the floor in the fasting refectory and restoring its original level, performed by the architect Józef Jamróz, which also resulted in the removal of several steps leading to it in the space of the atrium. Subsequent architectural and preservation works were conducted in the atrium by a distinguished Dominican friar, Father Franciszek Studziński, curator of and researcher into the architecture of the monastery in Cracow, where he lived for a long time. After more than one hundred years since Hendel's works, in 2014, another preservation action was conducted, accompanied by simultaneous architectural research[2].

The atrium – the Gothic hall, is a tall two-aisle, three-pillar hall, covered with eight spans of a ribbed vault (Ill. 1). This two-storey tall room, located in the middle part of the monastery, fulfils a function of a spacious connector between individual parts of this extensive multi-gallery project. The monastery consists of three basic parts, erected on the basis of a classic *claustrum* scheme, according to which three subsequent patios, diversified in size, surround the wings of the architecture holding the monastery premises.

The atrium, designed on the plan of a somewhat deformed rectangle, spreads along the NS axis, neighbouring on the smallest of the three aforementioned patios of the monastery (2nd patio) (Ill. 2). An element of its interior are massive one-flight stairs with a landing, leading to the dormitory located on a higher storey. A characteristic element of the composition of the stairs is a quadrangular stone pillar at the beginning of the flight, decorated with Gothic and Renaissance motifs. Due to its location, the atrium serves as a space providing independent communication between the complex at the 1st patio with the enclosed part of the monastery at the 3rd patio. The 2nd patio, which accompanies the atrium, also belongs to the enclosed part of the monastery, although the hall itself is accessible – to a limited extent – to

[1] The atrium has also been the subject of interest of F. Kopera and L. Lepszy, as well as S. Tomkiewicz. Over the recent years field studies in the direct vicinity of the atrium have been conducted by the team of M. Filipowicz and T. Dębowski, scientific observations have been made by M. Szyma, M. Goras, T. Ratajczak and the team of A. Bojęś-Białasik and D. Niemiec.

[2] The preservation works in the atrium were performed by Firma Konserwatorska Piotr Białko, Zabytki Malarstwa, Rzeźby, Architektury Sp. z o.o. The architectural research and records of the revealed relics were carried out by Anna Bojęś-Białasik.

lay persons, which is connected with the pastoral, scientific and artistic activities of the order. Inside the hall numerous activities focus even today: this is the place where the entrance to the convent's refectory is located, where there are stairs leading to the dormitory, where there are entrances to spacious halls, including the so-called treasury; this space also fulfils the function of a vestiary.

The central location of the atrium and its spectacular spatial structure made it an attractive, and at the same time mysterious, space. The context of its direct vicinity, which is the oldest – eastern wing of the monastery and the fasting refectory, is responsible for the undying interest in the atrium[3]. The Gothic appearance of the hall, residing mainly in its two-aisle structure, supported on a row of octagonal stone pillars lifting the ribbed vault, and in the characteristic detail, reaches back with its aesthetic tradition to the 13th and 14th centuries. Pearl-like brick profiles of the vault ribs and crystal details of the finials of the pillars and the wall brackets of the axes of buttresses and ribs, inscribe in this style perfectly.

The research conducted within the scheme of the preservation works in 2014, due to its limited scope did not provide a full answer to the question how all the stages of spatial transformations of the atrium had looked like. It did, however, bring a number of findings which confirmed some of the hypotheses and revealed new facts. The atrium is a space which was formed in stages, influenced by the progressing extension of the monastery, and it received its final form, preserved to date, actually at the turn of the 15th century. From the point of view of stratigraphy, it is a space that came into being as a result of successive merger and combining of subsequent separate partly detached buildings. The gradual accumulation of the architecture of the monastery, successively included in the area of the atrium, made its range and form change in time.

The oldest buildings the integration of which gave rise to the atrium were: the aforementioned eastern wing of the monastery, the fasting refectory and the so-called Romanesque building[4] (Ill. 2). The buildings were scattered in the middle part of the today's monastery, and the area of the today's 2nd and 3rd patio was undeveloped[5]. The eastern wing, erected in the 1230s and made of a new material, which at the time was a ceramic brick, had the form of a prolonged rectangle, clearly tilted from the NS axis; from the south it neighboured on (not perpendicularly) the presbytery of the church, whereas its northern end was equipped with two diagonal buttresses. A trace of the demolished north-western buttress of this wing was discovered during the last research, confirming the original range of the oldest brick

---

[3] Datation of the eastern wing and the fasting refectory on the basis of archaeological and architectural studies of the gallery at the 1st patio by A. Bojęś-Białasik (architecture) and D. Niemiec (archaeology); see also cited authors *Kościół i klasztor dominikanów w świetle badań archeologiczno-architektonicznych w latach 2010-2012*, [in:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, edited by A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, pp. 257–314.

[4] The Romanesque building and the Gothic building were uncovered during the archaeological and architectural research in 1996 by M. Filipowicz and T. Dębowski.

[5] The archaeological research revealed that before the 1st Mongol invasion, within the area of the 2nd patio there were at least three objects with a frame structure, with parts lowered into the ground in the form of mud huts. The objects were elements of a settlement mentioned in 1220–28, inhabited by German settlers, and were destroyed during the 1st invasion, see: A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Kościół i klasztor dominikanów w świetle…*, *op. cit.*, and the research documentation by the same authors *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014 na II wirydarzu i przy budynku dawnego Gimnazjum św. Jacka*, Kraków 2014, archives of the Provincial Monuments Preservation Officer in Cracow.

wing of the monastery[6] (Ill. 3). At the construction of the wing in the 1230s, as well as during adding a superstructure to it in the third quarter of the 13th century, the monk bond was applied. The fasting refectory is only a bit younger – it was erected at the turn of the 1240s as a partly detached building, near the northern arm of the gallery at the 1st patio. The refectory was made of stone, most probably coming from the demolition of an older stone church. The eastern stone wall of the refectory today forms a southern part of the western wall of the atrium, and it holds an entrance to the refectory[7]. The third oldest building in this area, erected only several metres away from the northern end of the eastern wing of the monastery, was a spacious two-storey detached body of the so-called Romanesque building, erected ca. in mid-13th century, made of brick with the monk bond, soon extended with a perpendicularly located part protruding to the east, called the Gothic building[8]. A considerable part of the western wall of the Romanesque building became – as a result of a merger – a part of the eastern wall of the atrium. The Romanesque building, erected on a rectangular plan, was strengthened with massive buttresses with gable roofs, covering the corners of the building in a continuous way. A negative of the demolished buttress around the south-western corner of the Romanesque building was also discovered during the research in 2014, confirming its architectural structure and the range of the entire building (Ill. 2, 3). Ca. in mid-14th century the process of combining the aforementioned buildings was begun, in order to create a continuous barrier limiting the space of the atrium. The first step was combining the eastern wing with the Romanesque building by walls made of brick, using a carefully joined Polish bond. In order to achieve a uniform face of the combined wall from the inside of the future atrium, the corner buttresses of both buildings from the western side were demolished.[9] In this wall, from the side of the atrium, two square sockets had been made to hold the vault beams forming the structure of the covering of a new hall. The sockets were discovered at the height of 4.7 m above the level of the current bottom of the atrium, and the traces seem to indicate that the first space of the atrium formed this way corresponded only to the most extreme south spans of the current one, or was limited only to the south-eastern span[10]. It seems that its height correlated with the width of the refectory and it constituted its extension towards the east[11]. The western wall of the atrium is an effect of combining three sections: the aforementioned eastern end wall of the refectory, the end wall of an alleged building, dating back to the 16th century (today's northern wing at the 2nd patio)[12] and combining these two

---

[6] The earliest history of the buildings of the Dominican Fathers in Cracow and the probable range of the eastern wing – see: M. Szyma, *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*, Kraków 2004.

[7] It is an entrance made later; the original entrance to the refectory framed with a semi-circular portal is located in the southern wall of the refectory, from the side of the northern arm of the gallery.

[8] See footnote 4.

[9] The buttresses of both buildings from the east have been preserved, they are visible on the eastern elevation of the monastery.

[10] Documentation of the architectural research A. Bojęś-Białasik, *Dokumentacja architektoniczna wątków ścian odsłoniętych podczas podczas prac konserwatorskich przeprowadzonych w roku 2014 w atrium – sieni gotyckiej*, Kraków 2014, archives of the Provincial Monuments Preservation Officer in Cracow.

[11] The elements discussed further, e.g. the bracket of the vault axis, seem to indicate that this earliest space of the atrium could have been provided with a vault during the next stage.

[12] The archaeological research in the 2nd patio revealed that this alleged building contains parts of older development, which should be dated to the 15th century. During the next century this part of development was probably extended, and the foundations were completely doubled.

structures of the brick wall with two tall pointed arch windows[13]. This middle window part was dated on the basis of architectural research and archaeological studies conducted on the other side of the wall, on the 2nd patio, to derive from the turn of the 15th century. Architectural research revealed a relic of an older window between the existing ones, walled up later on, wider and taller than the existing ones, with simple faulted brick frames (Ill. 4). In the wall covering the older window, one of the axes of the today's ribbed vault was inserted, which indicates that there could have been an earlier form of the atrium coverage (vault?), which respected the existence of this window. Therefore, the western wall is a heterogeneous structure, reconstructed most probably due to structural and constructional problems, which could be confirmed with the fact of walling up the older window, replaced with two smaller ones preserved to date, located in the extreme parts of the wall, and providing the foundation of the wall with strengthening buttresses in the 16th century[14]. The time of construction of the section of the western wall of the atrium determined in archaeological studies to be the turn of the 15th century, constitutes *terminus post quem* for dating the hall in its current dimensions, whereas its spatial disposition could have been born as a vision of reconstruction, or rather transformation and extension, of this part of the development after a fire which afflicted the monastery in 1462, although the construction works that gave the hall its current shape must have lasted longer. Due to the limited scope of research, no exposures which would be binding for the study results were made in the northern part of the atrium; therefore, its precise datation still remains an open issue[15].

Summing up the above considerations, which point to the 15th century as the time when the atrium came into being in its present form, one needs to mention the elements inside the atrium, e.g. preserved relics of the profiled gothic portal (destroyed by the existing modern arcade), exposed in the eastern wall, and a stone buttress of the vault, subsequently inserted in the western wall (in the stone part of the former end wall of the refectory), which prove the existence of intermediary stages of forming the gothic hall, of an unknown range and shape. Nevertheless, at the current stage of the reconnaissance, on could risk a thesis that the aforementioned gothic portal, which used to frame quite a tall and wide opening of the passageway, which is indicated by the preserved relics, could have derived from the more and more clearly visible 14th-century phase of the transformations of the atrium, during which the merger of individual buildings into a uniform space of the hall was begun. Due to the then much narrowed range, which has been mentioned above, at this early stage the portal could have been used as an entrance from outside – from an undeveloped area, currently occupied by the northern part of the atrium and the 2nd patio, to the interiors of the Romanesque building.

Interesting effects were brought about by observations of the architectural substance of the ribbed vaults over the hall. The brick profiles of the vault ribs in a pear-like shape

---

[13] The alleged earlier form of the atrium, supported on three middle pillars and respecting the walled up window, could have operated with three-field vault cells in the type of a Piast vault. A thesis about a different kind of roofing, e.g. with a ceiling, cannot be rejected, either.

[14] A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014…*, *op. cit.*

[15] The elements identified within the area of the north wall indicate that it was erected in the time similar to the time of construction of the middle window section of the western wall. The today's window in the northern wall was originally bigger and surrounded with faulted brick framework, just like the older walled up window in the western wall.

had been made extremely carelessly, with visible caverns and cracks caused by imprecise (hasty, unskilful?) placing of clay in the moulds before burning them. In the Middle Ages, such carelessly and unskilfully performed profiles were treated as rejects from production and were used, if ever, as a defective material in the construction of worse parts of walls, but they were never used to construct vault ribs. The aforementioned feature of the profiles of the ribs in the atrium suggests that despite their definitely Gothic shape, they probably derive from much later times, and they only imitate (or rather copy) medieval forms, which is also confirmed with the size of the bricks used to the construction of the majority of the vault cells, which could be dated to derive from the 17th century. In this secondary modern structure of vaults recreating Gothic forms, the original round keystones we applied, made of the Jurassic stone. The visible exposed surfaces of these keystones bear preserved house marks. Minor exposures executed on two buttresses revealed that they had been built rather carelessly, from recycled brick, bearing the features of material characteristic for the turn of the 15th century. Few original vault cells made of material bearing such features are preserved only in the part near the wall, confirming that the ribbed vault existed there at the time.

A problem which evokes special interest among researchers is the archaizing architectural stylistics of the space of the atrium as an interior, which came into being, as it has been determined, at the end of the Middle Ages at the latest. Therefore, let us take a closer look at individual elements that create this aura of "archaism". The two-aisle structure of the atrium, "strongly" Gothic in character, must be perceived as a rational and – most of all – verified constructional solutions in the 15th century for the roofing of such a spacious interior as the atrium was, although it was not the only available solution at the time. The net vault of St. Trinity Church, erected in the 1460s and founded by Katarzyna Białuszyna (so nearly at the same time as the atrium) is the best proof of it. Nevertheless, considering the specific spatial conditions of the atrium: the need to add light to the deep parts of the interiors (tall windows were possible to be applied only in the main walls of the groin vaults) and the height of the interior limited with the level of the floor in the dormitory, which was being determined at the time, seem to confirm that the two-aisle structure was definitely the best solution. Briefly speaking, this structure is not much different from the then technical standards. The architectural style of the atrium seems to have two sources: the squat stone pillars on tall plinths, reducing their section from octagonal to quadrangular at the base of the ribs are very similar to the solution applied in a 13th-century hall church at the monastery of Benedictine Sisters in Staniątki[16]. The detail in the atrium, however, operates with a characteristic 14th-century motif of a crystal (the corner reversed crystals of the quadrangle finials of the pillars and wall buttresses) and an even more popular pear-like form of the ribs. Such a detail used in the architecture of the end of the 15th century should be recognized as an expression of a retrospective tendency, observed in the medieval architecture already in the 14th century[17]. Nevertheless, in the atrium there are also elements which are adequate for the actual time of construction of the hall, such as late-Gothic portals with lintels in the shape of a donkey's back (entrances to the halls and the treasury in the eastern wall), or the aforementioned pillar

[16] The similarity to the buttresses of the church in Staniątki was raised by T. Ratajczak, *Sień krakowskiego klasztoru Dominikanów – przyczynek do badań nad tendencjami retrospektywnymi w architekturze małopolskiej schyłku średniowiecza*, [in:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, edited by A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, p. 418.

[17] *Ibidem*.

of the stairs leading to the dormitory, dating back to ca. 1500[18]. But the lack of information about the intermediary stages of transformations of the atrium imposes a need to remain cautious when formulating final conclusions. The aforementioned stone buttress of the vault axis (?) preserved in the western wall of the atrium (the exposed end wall of the former refectory) could have been connected with the already non-existent stage, hard to grasp considering the limited scope of the research, in which also ribs with a pear-like profile were used to cover the narrowed atrium, which would mean that this detail had had a certain tradition here[19]. The lack of archaeological findings inside the atrium strengthens the postulate to remain cautious in the clear-cut assessment of the sources of builders' inspiration and absolute determination of the stages of its transformations.

The function of the hall equipped with stairs is a compromise, resulting from the need to combine different structures, to reconcile them and to find a common denominator. This common denominator was a neutral multifunctional hall, space which combined, but at the same time separated – which put the directions in order. The analogy for the atrium referred to in literature, in the form of a hall of the Cracow palace of bishop Erazm Ciołek, reflects an similar problem, which was faced by builders combining two older Gothic tenements at Kanonicza street into one spacious early-Renaissance palace of the bishop at the threshold of the 16th century. Both buildings were connected by a centrally located two-aisle hall, with a representative staircase.

A similarly interesting issue is, on the other hand, the recreation of medieval forms within the framework of the 17th-century stage of the reconstruction of the atrium confirmed in the studies. The then works during which the vaults of the atrium were transformed (reconstructed?) maintaining Gothic forms (but using materials of questionable quality) fall into the scope of a characteristic artistic phenomenon of the 17th-century reality after the Council of Trent, which the history of architecture defines as Nachgotik (Neugotik). This conscious reference in the modern times to the forms of medieval architecture was a specific manifestation of the "antiquity" of the Dominican order and the expression of the constructional propaganda of the convent, which identified the years of its pastoral prosperity with the Middle Ages[20]. This propaganda was exercised in order to emphasize the value and significance of "old" pre-Trent convents (especially in the field of priesthood). The 17th-century reconstruction of the atrium must have been a symptom of such a conscious retrospect, and it could have been connected with the then extension towards the east of the aforementioned Gothic building, which was transformed into a new refectory, called the meat refectory, and a library[21].

The architectural research of the atrium – the Gothic hall carried out in 2014 considerably broadened the thitherto state of knowledge on the spatial development of this interesting space, revealing unknown facts and posing a number of new questions. It also gave

[18] *Ibidem*, p. 420.

[19] The fact that could be significant is the application of a pear-like profile of the ribs in the vaults of the nearby gallery at the 1st patio.

[20] About archaizing forms, see: P. Krasny, *Po starém způsobu vel opere gotico. O roli średniowiecznych zakonów w podtrzymywaniu średniowiecznej tradycji architektonicznej w Europie Środkowej*, [in:] *Artifex Doctus*, v. 1, Kraków 2007, p. 293.

[21] Archaeological research carried out in 2014 at the eastern wall of the former gymnasium confirmed that it had been erected ca. in the beginning of the 17th century, see: A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014…*, *op. cit.*

the foundation for the correct (and consistent with the designers' intentions) interpretation of the architectural stylistics of the hall, providing grounds for undertaking appropriate preservation measures.

Badania architektoniczne są jednym z wielu elementów instrumentarium badawczego wykorzystywanego w studiach nad rozwojem i przemianami architektury historycznej. W skali Polski (a także Europy) poziom i zakres tych badań jest oczywiście zróżnicowany, jednak pomimo tego należy z całą mocą podkreślić ich znaczenie w interdyscyplinarnym warsztacie badawczym, a zwłaszcza w kontekście wkładu badań architektonicznych w pozytywny efekt, jakim jest postrzeganie zabytków architektury jako źródeł historycznych. Szczególne ważna okazuje się ta konstatacja w odniesieniu do badań zabytków architektury monastycznej, w których jak w soczewce skupia się nadzwyczaj duża ilość informacji o różnych aspektach rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa. Prowadzone nieprzerwanie od roku 2008 badania archeologiczno-architektoniczne w krakowskim klasztorze dominikanów są tego najlepszym dowodem. Tytułowe atrium – noszące także od swego architektonicznego wystroju nazwę sieni gotyckiej – będące przedmiotem niniejszych rozważań jest jedną z wielu części klasztoru, która podczas prowadzonych w ostatnich latach prac konserwatorskich podlegała architektonicznym rozpoznaniom badawczym. Spektakularna i atrakcyjna przestrzeń sieni była u schyłku XIX w. przedmiotem prac restauratorskich prowadzonych m.in. przez Z. Hendla[1]. W latach 40. ubiegłego stulecia kolejne prace o charakterze konserwatorskim w atrium miały związek z wykonanym przez architekta Józefa Jamroza obniżeniem posadzki w refektarzu postnym i przywróceniem jego pierwotnego poziomu, co skutkowało także usunięciem kilku stopni prowadzących do niego w przestrzeni atrium. Następne prace o charakterze architektoniczno-konserwatorskim prowadził w atrium wybitny dominikanin, o. Franciszek Studziński, opiekun i badacz architektury klasztoru krakowskiego, którego był wieloletnim mieszkańcem. Po ponad stu latach od czasu prac Hendla, w roku 2014 przeprowadzono kolejną akcję konserwatorską, której towarzyszyły symultanicznie prowadzone badania architektoniczne[2].

Atrium – sień gotycka, jest wysoką dwunawową, trójfilarową halą przekrytą ośmioma przęsłami sklepienia krzyżowo-żebrowego (Il. 1). To wysokie na dwie kondygnacje pomieszczenie usytuowane w środkowej partii klasztoru pełni niejako rolę obszernego łącznika pomiędzy poszczególnymi częściami tego rozległego wielokrużgankowego założenia. Klasztor składa się bowiem z trzech zasadniczych członów wzniesionych na podstawie klasycznego schematu *claustrum*, według którego trzy kolejne wirydarze o zróżnicowanej wielkości otaczają skrzydła zabudowy mieszczące wnętrza klasztorne.

Założone na planie lekko zniekształconego prostokąta atrium rozciąga się wzdłuż osi północ–południe, przylegając do najmniejszego z trzech wspomnianych wirydarzy klasztoru (II wirydarza) (Il. 2). Elementem jego wnętrza są masywne jednobiegowe schody ze spocznikiem prowadzące do dormitorium usytuowanego na wyższej kondygnacji. Charakterystycznym ele-

---

[1] Atrium było również przedmiotem zainteresowania F. Kopery i L. Lepszego oraz S. Tomkowicza. W ostatnich latach badania terenowe w bezpośrednim sąsiedztwie atrium prowadził zespół: M. Filipowicz i T. Dębowski, obserwacji badawczych dokonali także: M. Szyma, M. Goras, T. Ratajczak oraz zespół: A. Bojęś-Białasik i D. Niemiec.

[2] Prace konserwatorskie w atrium wykonała Firma Konserwatorska Piotr Białko, Zabytki Malarstwa, Rzeźby, Architektuy Sp. z o.o. Badania architektoniczne i rejestracje odsłoniętych reliktów wykonała Anna Bojęś-Białasik.

mentem kompozycji tych schodów jest kamienny czworoboczny filarek rozpoczynający bieg, dekorowany motywami gotycko-renesansowymi. Ze względu na usytuowanie atrium pełni funkcję przestrzeni komunikującej w sposób niezależny zespół zabudowy przy I wirydarzu z klauzurową w charakterze częścią klasztoru przy III wirydarzu. II wirydarz towarzyszący atrium należy również do strefy objętej klauzurą, choć sama sień jest dostępna, ale w ograniczonym zakresie dla osób świeckich, co związane jest z duszpasterską, naukową i artystyczną aktywnością zakonu. We wnętrzu sieni ogniskuje się do dzisiaj wiele istotnych aktywności: tutaj znajduje się wejście do refektarza dla konwentu, schody wiodące do dormitorium, wejścia do obszernych sal, w tym do tzw. skarbca, wnętrze pełni także funkcję westiarni.

Centralne usytuowanie atrium oraz jego spektakularna struktura przestrzenna uczyniły z niego atrakcyjną i tajemniczą zarazem przestrzeń. Kontekst najbliższego otoczenia, jakim jest najstarsze skrzydło wschodnie klasztoru oraz refektarz postny, powoduje, że naukowe zainteresowanie atrium nie przemija[3]. Gotycki „image" sieni – tkwiący przede wszystkim w jej dwunawowej konstrukcji wspartej na rzędzie ośmiobocznych kamiennych filarów dźwigających sklepienia żebrowe oraz w charakterystycznym detalu – tradycją estetyczno-budowlaną sięga głęboko w wieki XIII i XIV. Ceglane kształtki żeber sklepiennych o profilu gruszkowym oraz kryształowe detale zwieńczenia filarów i wsporników ściennych spływów gurtów i żeber wpisują się znakomicie w tę stylistykę.

Badania przeprowadzone w ramach prac konserwatorskich w roku 2014 z racji ograniczonego zakresu nie dały pełnej odpowiedzi na pytanie, jak wyglądały wszystkie etapy przemian przestrzennych atrium. Przyniosły jednak wiele odkryć, które potwierdziły niektóre dotychczasowe hipotezy oraz ujawniły nowe fakty. Atrium jest przestrzenią, która kształtowała się etapami pod wpływem postępującej rozbudowy klasztoru, a swoją ostateczną, zachowaną do dzisiaj, formę otrzymało faktycznie dopiero u schyłku XV w. Z punktu widzenia stratygrafii jest to przestrzeń powstała wskutek sukcesywnego scalania i łączenia kolejnych odrębnych budynków o częściowo wolnostojącym charakterze. Stopniowe narastanie zabudowy klasztoru włączanej sukcesywnie w obręb atrium powodowało, że jego zasięg i forma także zmieniały się w czasie.

Najstarszymi kubaturami, których scalenie stało się zalążkiem atrium, były: wspomniane skrzydło wschodnie klasztoru, refektarz postny oraz tzw. budowla romańska[4] (Il. 2). Budynki rozrzucone były w środkowej partii dzisiejszego klasztoru, a rejon obecnego II i III wirydarza pozostawał niezabudowany[5]. Skrzyło wschodnie, które wzniesiono w latach 30. XIII w.

---

[3] Datowanie skrzydła wschodniego oraz refektarza postnego na podstawie badań archeologiczno-architektonicznych krużganków przy I wirydarzu autorstwa: A. Bojęś-Białasik (architekura) i D. Niemca (archeologia); zob. także wspomnianych autorów *Kościół i klasztor dominikanów w świetle badań archeologiczno-architektonicznych w latach 2010–2012*, [w:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, s. 257–314.

[4] Budowla romańska oraz budowla gotycka odkryte zostały podczas badań archeologiczno-architektonicznych w roku 1996 przez M. Filipowicz i T. Dębowskiego.

[5] Badania archeologiczne wykazały, że do I najazdu tatarskiego na terenie II wirydarza znajdowały się przynajmniej trzy obiekty o konstrukcji szkieletowej z zagłębionymi w terenie częściami o charakterze ziemianek. Obiekty stanowiły część osady wzmiankowanej w latach 1220–28 skupiającej kolonistów niemieckich i uległy zniszczeniu podczas I najazdu, zob. A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Kościół i klasztor dominikanów w świetle…*, *op. cit.* oraz autorstwa tychże dokumentacja badań *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014 na II wirydarzu i przy budynku dawnego Gimnazjum św. Jacka*, Kraków 2014, mps, archiwum WKZ w Krakowie.

z nowego materiału, jakim stała się w owym czasie cegła ceramiczna, miało formę wydłużonego prostokąta w sposób wyraźny odchylonego od osi północ–południe; od południa przylegało (w sposób nieprostopadły) do prezbiterium kościoła, zaś jego północne zakończenie zaopatrzone było w dwie przypory diagonalne. Ślad po skutej przyporze północno-zachodniej tego skrzydła odkryty został podczas ostatnich badań, potwierdzając pierwotny zasięg najstarszego murowanego skrzydła klasztornego[6] (Il. 3). Zarówno przy budowie skrzydła w latach 30., jak i jego nadbudowie w 3 ćw. XIII w. zastosowano wątek wendyjski. Niewiele młodszy jest refektarz postny wzniesiony u schyłku lat 40. XIII w. jako obiekt częściowo wolnostojący, przy północnym ramieniu krużganka przy I wirydarzu. Do budowy refektarza użyto kamienia, pochodzącego najprawdopodobniej z rozbiórki starszego kamiennego kościoła. Kamienna ściana wschodnia refektarza tworzy obecnie południową partię ściany zachodniej atrium i w niej umieszczone jest wejście do refektarza[7]. Trzecim najstarszym budynkiem w tym rejonie, wzniesionym zaledwie kilka metrów od północnego zakończenia skrzydła wschodniego klasztoru, była obszerna dwukondygnacyjna wolnostojąca bryła tzw. budowli romańskiej, wzniesiona ok. poł. XIII w. z cegły w wątku wendyjskim, rozbudowana w niedługim czasie o wysuniętą ku wschodowi prostopadle usytuowaną cześć zwaną budowlą gotycką[8]. Znaczny fragment ściany zachodniej budowli romańskiej stał się – w wyniku połączenia – częścią ściany wschodniej atrium. Budowla romańska wzniesiona na planie prostokąta wzmocniona była przez masywne przypory o spadzistych daszkach, obejmujące w sposób ciągły narożniki budynku. Negatyw skutej przypory, obejmującej południowo-zachodni narożnik budowli romańskiej, został również odkryty podczas badań w roku 2014, potwierdzając jej architektoniczną budowę oraz zasięg całej budowli (Il. 2, 3). Około połowy wieku XIV rozpoczęto proces łączenia wspomnianych budynków w celu utworzenia ciągłej przegrody ograniczającej przestrzeń atrium. Pierwszym krokiem było połączenie skrzydła wschodniego z budowlą romańską za pomocą ścian wzniesionych z cegły w starannie spoinowanym wątku polskim. Aby uzyskać gładkie jednolite lico scalonej ściany od strony wnętrza przyszłego atrium, skuto przypory narożne obydwu budynków od strony zachodniej[9]. W ścianie tej, od strony atrium wykonano kwadratowe gniazda na osadzenie belek stropowych tworzących konstrukcję przekrycia nowego pomieszczenia. Gniazda odkryto na wysokości 4,7 m nad poziomem obecnego dna atrium i ślady zdają się wskazywać, że tak utworzone pierwsze pomieszczenie atrium powierzchnią odpowiadało tylko skrajnym południowym przęsłom dzisiejszego lub ograniczało się jedynie do przęsła południowo-wschodniego[10]. Wydaje się, że jego szerokość korelowała z szerokością traktu refektarza i stanowiła niejako jego przedłużenie ku wschodowi[11].

---

[6] O najdawniejszych losach zabudowań klasztornych dominikanów krakowskich oraz domniemanym zasięgu skrzydła wschodniego zob. M. Szyma, *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*, Kraków 2004.

[7] Jest to wejście wykonane wtórnie; pierwotne wejście do refektarza ujęte w półkolisty kamienny portal znajduje się w ścianie południowej refektarza, od strony północnego ramienia krużganków.

[8] Zob. przypis 4.

[9] Przypory obydwu budynków od strony wschodniej zachowano, są widoczne na wschodniej elewacji klasztoru.

[10] Dokumentacja badań architektonicznych: A. Bojęś-Białasik, *Dokumentacja architektoniczna wątków ścian odsłoniętych podczas podczas prac konserwatorskich przeprowadzonych w roku 2014 w atrium – sieni gotyckiej*, Kraków 2014, mps, archiwum WKZ w Krakowie.

[11] Omówione w dalszej części elementy, m.in. wspornik spływu sklepienia, zdają się wskazywać, że ta najwcześniejsza przestrzeń atrium mogła zostać w kolejnej fazie sklepiona.

Ściana zachodnia atrium jest efektem scalenia trzech odcinków: wspomnianej ściany wschodniej szczytowej refektarza, ściany szczytowej domniemanego budynku datowanego ogólnie na wiek XVI (obecne skrzydło północne przy II wirydarzu)[12] oraz łączącej te dwie struktury ściany ceglanej z dwoma wysokimi ostrołucznymi oknami[13]. Tę środkową okienną partię zadatowano na podstawie badań architektonicznych oraz badań archeologicznych prowadzonych po drugiej stronie ściany, na II wirydarzu, na schyłek XV w. Badania architektoniczne ujawniły pomiędzy istniejącymi oknami relikt starszego okna wtórnie zamurowanego, szerszego i wyższego niż obecne, o prostych uskokowych ceglanych ościeżach (Il. 4). W zamurówce tego starszego okna osadzono jeden ze spływów obecnego sklepienia krzyżowo-żebrowego, co wskazuje, że mogła istnieć wcześniejsza forma przekrycia atrium (sklepienia?), która respektowała istnienie tego okna. Ściana zachodnia jest więc strukturą niejednolitą, przebudowaną prawdopodobnie z powodu kłopotów konstrukcyjno-budowlanych, o czym może świadczyć fakt zamurowania starszego okna, które zastąpiono dwoma mniejszymi, zachowanymi do dzisiaj, usytuowanymi w skrajnych partiach ściany oraz zaopatrzenia fundamentu ściany w XVI w. w przypory wzmacniające[14]. Określony badaniami archeologicznymi czas budowy okiennego odcinka zachodniej ściany atrium na schyłek XV w. stanowi *terminus post quem* dla datowania sieni w obecnych gabarytach, zaś jej dyspozycja przestrzenna mogła się zrodzić jako wizja odbudowy lub raczej przebudowy i rozbudowy tej części zabudowy po pożarze, który nawiedził klasztor w roku 1462, choć działania budowlane nadające sieni obecny wygląd z pewnością trwały dłużej. Ze względu na ograniczony zakres badań nie wykonano wiążących badawczo odkrywek na ścianie północnej atrium, jej precyzyjna datacja pozostaje więc otwartą kwestią[15].

W podsumowaniu powyższych rozważań, wskazujących na schyłek XV w. jako na czas zaistnienia atrium w obecnej formie, należy także wspomnieć o istniejących w jego wnętrzu elementach, np. reliktowo zachowanym fragmencie profilowanego gotyckiego portalu (zniszczonego przez obecną nowożytną półokrągłą arkadę) wyeksponowanego w ścianie wschodniej oraz o kamiennym wsporniku sklepienia wkutym wtórnie w ścianę zachodnią (w partię kamiennego muru dawnej ściany szczytowej refektarza), które dowodzą istnienia pośrednich etapów formowania się sieni gotyckiej, o nieznanym zasięgu i kształcie. Na obecnym etapie rozpoznań można jednak zaryzykować tezę, że wspomniany portal gotycki, który obramowywał dosyć wysoki i szeroki otwór przejścia – na co wskazują zachowane relikty – mógł pochodzić z zarysowującej się coraz wyraźniej XIV-wiecznej fazy przekształceń atrium, podczas której rozpoczęto scalanie poszczególnych budynków w jednorodną przestrzeń sieni. Ze względu na jej ówcześnie znacznie zawężony zasięg, o czym wspomniano powyżej, w tej wczesnej fazie portal mógł pełnić rolę wejścia z zewnątrz – z niezabudowanego obszaru zajętego obecnie przez północną partię atrium i II wirydarz – do wnętrza pomieszczeń w budowli romańskiej.

---

[12] Badania archeologiczne na II wirydarzu ujawniły, że ten domniemany budynek zawiera partie starszej zabudowy, którą należy datować na wiek XV. W kolejnym stuleciu tę część zabudowy prawdopodobnie powiększono, a fundamenty całości zdublowano.

[13] Domniemana wcześniejsza forma sklepienia atrium, wsparta na trzech filarach środkowych oraz respektująca zamurowane okno mogła operować wysklepkami trójpolowymi w typie sklepienia piastowskiego. Nie można również odrzucać tezy o innej formie przekrycia, np. stropem.

[14] A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014…*, *op. cit.*

[15] Elementy zidentyfikowane w obrębie ściany północnej wskazują, że powstała w czasie zbliżonym do budowy środkowej okiennej partii ściany zachodniej. Obecne okno w ścianie północnej było pierwotnie większe i ujęte w uskokowe ceglane ościeża, tak jak starsze zamurowane okno ściany zachodniej.

Interesujące efekty przyniosły obserwacje substancji architektonicznej sklepień krzyżowo-żebrowych rozpiętych nad sienią. Ceglane kształtki żeber sklepiennych o profilu gruszkowym wykonane zostały wyjątkowo niestarannie, z widocznymi kawernami i szczelinami powstałymi na skutek niedokładnego (pośpiesznego, niefachowego?) upychania gliny w formach przed wypałem. W średniowieczu tak niestarannie i niefachowo wykonane kształtki traktowano jako odrzuty z produkcji i wykorzystywano ewentualnie jako niepełnowartościowy materiał do budowy gorszych partii murów, ale nigdy nie stosowano do konstruowania żeber sklepiennych. Wspomniana cecha kształtek żeber atrium wskazuje, że pomimo ich ewidentnego gotyckiego profilowania, całość jest najprawdopodobniej konstrukcją dosyć późną, naśladującą tylko (lub raczej odtwarzającą) formy średniowieczne, co potwierdza także wymiar cegieł zastosowanych do budowy znacznej części wysklepków, które datować można na początek wieku XVII. W tej wtórnej nowożytnej konstrukcji sklepień, odtwarzającej formy gotyckie, zastosowano jednak pierwotne kamienne okrągłe zworniki wykonane z wapienia jurajskiego. Na widocznych eksponowanych powierzchniach tych zworników zachowały się bowiem znaki kamieniarskie. Niewielkie odkrywki wykonane na dwóch gurtach ukazały, że wykonano je dosyć niedbale z wtórnie użytej cegły o cechach materiału charakterystycznego dla przełomu XV i XVI w. Nieliczne oryginalne wysklepki wykonane z materiału o takich cechach zachowały się tylko w partii przyściennej, dając świadectwo, że krzyżowo-żebrowa forma przekrycia w ogóle wówczas istniała.

Problemem budzącym szczególne zainteresowanie badaczy jest natomiast archaizująca stylistyka architektoniczna przestrzeni atrium jako wnętrza, które powstało, jak ustalono, najwcześniej u schyłku średniowiecza. Przyjrzyjmy się więc poszczególnym elementom tworzącym tę atmosferę „archaiczności". Dwunawowa „mocno gotycka" w charakterze konstrukcja atrium postrzegana być musi jako racjonalne i przede wszystkim sprawdzone rozwiązanie konstrukcyjne dla przekrycia w XV w. tak obszernego wnętrza, jakim było atrium, choć nie było to ówcześnie jedyne możliwe rozwiązanie. Wznoszone w latach 60. XV w. (czyli prawie współcześnie z atrium) z fundacji Katarzyny Białuszyny sklepienie sieciowe prezbiterium kościoła św. Trójcy jest tego najlepszym dowodem. Biorąc jednak pod uwagę konkretne uwarunkowania przestrzenne atrium: konieczność doświetlenia wnętrza o głębokim trakcie (wysokie okna możliwe do zastosowania jedynie w ścianach tarczowych sklepień krzyżowych) oraz wysokość wnętrza limitowana ustalającym się ówcześnie poziomem podłogi w dormitorium, zdają się potwierdzać, że struktura dwunawowa była zdecydowanie najlepszym rozwiązaniem. Mówiąc krótko, konstrukcja nie odbiegała od ówczesnych standardów technicznych. Stylistyka architektoniczna atrium wydaje się mieć dwa źródła: przysadziste kamienne filary na wysokich cokołach, redukujące przekrój z ośmiobocznych do czworokątnych, u nasady żeber bardzo przypominają rozwiązanie zastosowane w XIII-wiecznym halowym kościele klasztornym benedyktynek w Staniątkach[16]. Jednak detal atrium operuje charakterystycznym XIV-wiecznym motywem kryształu (narożne odwrócone kryształy czworobocznych zwieńczeń filarów i wsporników ściennych) oraz jeszcze bardziej typową gruszkową formą żeber. Taki detal, zastosowany w architekturze końca XV w., wypada uznać za wyraz nurtu retrospektywnego, zaobserwowanego w architekturze śre-

[16] Podobieństwo do podpór kościoła w Staniątkach podniósł T. Ratajczak, *Sień krakowskiego klasztoru Dominikanów – przyczynek do badań nad tendencjami retrospektywnymi w architekturze małopolskiej schyłku średniowiecza*, [w:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, red. A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, s. 418.

dniowiecznej już w XIV stuleciu[17]. Nie brak tu jednak elementów adekwatnych do faktycznego czasu powstania sieni, takich jak późnogotyckie portale o nadprożach o formie oślego grzbietu (wejścia do sal i skarbca w ścianie wschodniej) czy wspomniany filarek schodów do dormitorium datowany na rok ok. 1500[18]. Jednak brak informacji o pośrednich fazach przekształceń atrium nakłada na nas konieczność zachowania pewnej ostrożności w formułowaniu ostatecznych wniosków. Wspomniany kamienny wspornik spływu sklepienia (?) zachowany w ścianie zachodniej atrium (wyeksponowanej ścianie szczytowej dawnego refektarza) mógł się wiązać z nieistniejącą już i trudną do uchwycenia przy ograniczonym zakresie badań fazą, w której dla przekrycia zawężonego atrium zastosowano również żebra o profilu gruszkowym, co oznaczałoby, że detal ten miał już tutaj pewną tradycję[19]. Brak rozpoznań archeologicznych w obrębie wnętrza atrium wzmacnia postulat zachowania ostrożności w jednoznacznej ocenie źródeł inspiracji budowniczych i kategorycznym określeniu faz jego przekształceń.

Funkcja sieni zaopatrzonej w schody jest kompromisem, wynikającym z konieczności połączenia różnych struktur, pogodzenia ich i znalezienia wspólnego mianownika. Tym wspólnym mianownikiem była neutralna wielofunkcyjna sień, przestrzeń gromadząca – łącząca, ale i rozdzielająca – porządkująca kierunki. Przywoływana w literaturze analogia do atrium w postaci sieni krakowskiego pałacu biskupa Erazma Ciołka odzwierciedla podobny problem, przed którym u progu XVI w. stanęli budowniczy scalający dwie starsze kamienice gotyckie przy ul. Kanoniczej w jeden obszerny wczesnorenesansowy pałac biskupa. Obydwa budynki połączyła centralnie usytuowana dwunawowa sień z reprezentacyjną klatką schodową.

Równie ciekawym zagadnieniem jest natomiast stwierdzone w badaniach odtworzenie form średniowiecznych w ramach XVII-wiecznej fazy przebudowy atrium. Ówczesne prace, w ramach których przebudowano (odbudowano?) sklepienia atrium z zachowaniem form gotyckich (jednak z materiału o wątpliwych walorach jakościowych), mieszczą się w charakterystycznym zjawisku artystycznym rzeczywistości potrydenckiej XVII w., którą historia architektury określa mianem Nachgotiku (Neugotiku). To świadome nawiązanie w okresie nowożytnym do form architektury średniowiecznej było swoistą manifestacją „starożytności" zakonu dominikańskiego i wyrazem budowlanej propagandy konwentu, który lata swojej duszpasterskiej prosperity utożsamiał właśnie z okresem średniowiecza[20]. Propagandę tę uprawiano w celu podkreślenia wartości i znaczenia „starych" zgromadzeń przedtrydenckich (szczególnie na polu duszpasterstwa). XVII-wieczna przebudowa atrium była z pewnością przejawem takiej świadomej retrospekcji, a wiązała się – być może – z ówczesną rozbudową ku wschodowi wspominanej już wcześniej budowli gotyckiej, którą zaadaptowano na nowy refektarz, zwany mięsnym, oraz na bibliotekę[21].

---

[17] *Ibidem*.

[18] *Ibidem*, s. 420.

[19] Niemałe znaczenie mógł mieć także fakt zastosowania gruszkowego profilu żeber w sklepieniach pobliskiego krużganka przy I wirydarzu.

[20] O archaizowaniu form zob. P. Krasny, *Po starém způsobu vel opere gotico. O roli średniowiecznych zakonów w podtrzymywaniu średniowiecznej tradycji architektonicznej w Europie Środkowej*, [w:] *Artifex Doctus*, t. 1, Kraków 2007, s. 293.

[21] Badania archeologiczne przeprowadzone w roku 2014 przy wschodniej ścianie dawnego Gimnazjum potwierdziły, że wzniesiona została ok. początku XVII w., zob. A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w roku 2014…*, *op. cit.*

Przeprowadzone w roku 2014 badania architektoniczne atrium – sieni gotyckiej, znacząco rozszerzyły dotychczasowy stan wiedzy na temat rozwoju przestrzennego tej interesującej przestrzeni, ujawniając nieznane dotąd fakty oraz stawiając szereg nowych pytań. Dały także wykładnię dla właściwej (i zgodnej z intencją twórców) interpretacji stylistyki architektonicznej sieni, tworząc podstawy dla przyjęcia odpowiednich działań konserwatorskich.

References

[1] Bojęś-Białasik A., Niemiec D., *Kościół i klasztor dominikanów w świetle badań archeologiczno-architektonicznych w latach 2010-2012*, [in:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, edited by A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, 257–314.

[2] Goras M., *Układy dwunawowe w architekturze krakowskich mendykantów w okresie średniowiecza*, [in:] *Mendykanci w średniowiecznym Krakowie*, edited by A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2008, 299–324.

[3] Krasny P., *Po starém způsobu vel opere gotico. O roli średniowiecznych zakonów w podtrzymywaniu średniowiecznej tradycji architektonicznej w Europie Środkowej*, [in:] *Artifex Doctus*, v. 1, Kraków 2007.

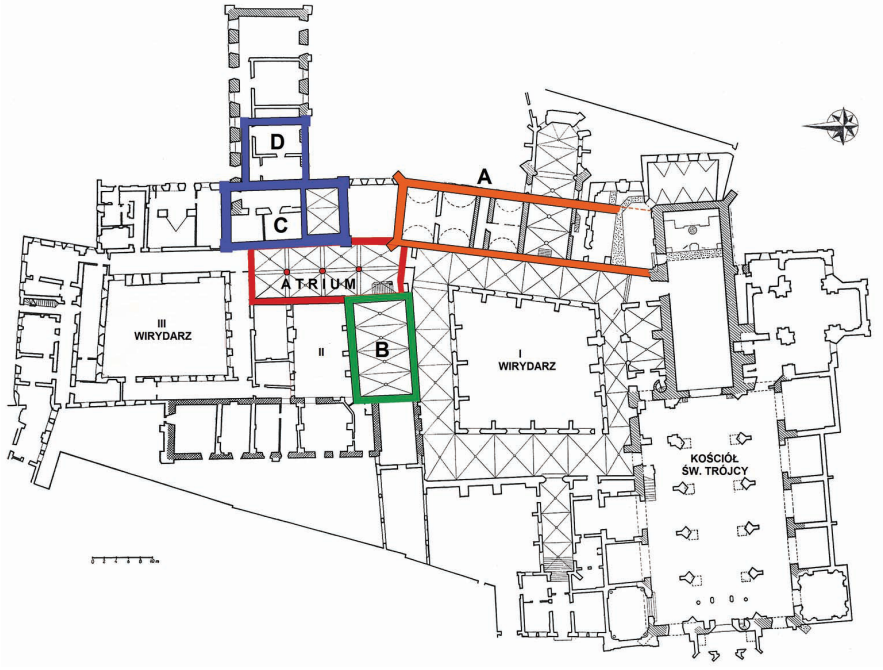
[4] Ratajczak T., *Sień krakowskiego klasztoru Dominikanów – przyczynek do badań nad tendencjami retrospektywnymi w architekturze małopolskiej schyłku średniowiecza*, [in:] *Sztuka w kręgu krakowskich dominikanów*, edited by A. Markiewicz, M. Szyma, M. Walczak, Kraków 2013, 415–422.

[5] Szyma M., *Kościół i klasztor dominikanów w Krakowie. Architektura zespołu klasztornego do lat dwudziestych XIV wieku*, Kraków 2004.

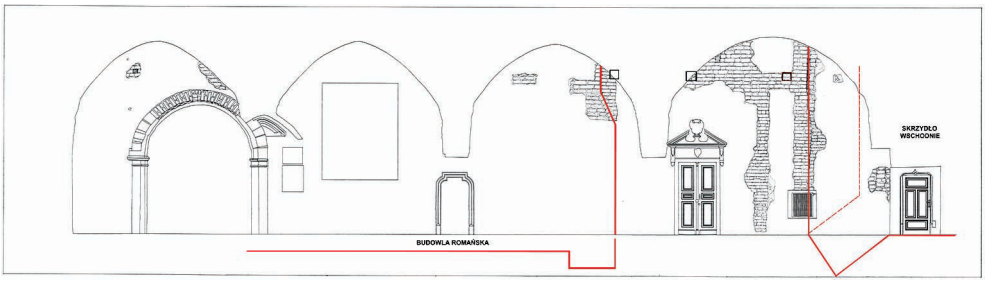
Ill. 1. Dominican priory in Cracow, atrium – Gothic hall; the view from north-east (photo A. Białasik)

Il. 1. Klasztor dominikanów w Krakowie, atrium – sień gotycka; widok wnętrza od północnego wschodu (fot. A. Białasik)

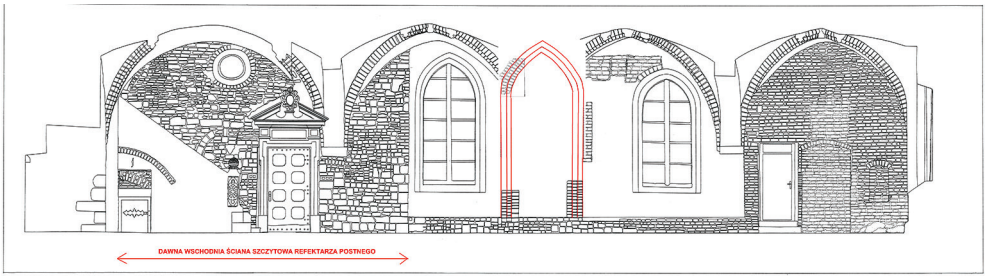
Ill. 2. The plan of the Dominican priory in Cracow: A – eastern wing of the priory; B – fasting refectory; C – "Romanesque" building; D – "Gothic" building

Il. 2. Plan klasztoru dominikanów w Krakowie: A – skrzydło wschodnie klasztoru; B – refektarz postny; C – budowla romańska; D – budowla gotycka

Ill. 3. Atrium – view of the eastern wall with revealed relics of buttresses (drawn by A. Białasik)

Il. 3. Atrium, widok ściany wschodniej z reliktami skutych przypór (rys. A. Białasik)

Ill. 4. View of the western wall of the atrium; reconstruction of the older window (drawn by A. Białasik, J. Czechowicz)

Il. 4. Widok ściany zachodniej atrium; rekonstrukcja starszego okna (rys. A. Białasik, J. Czechowicz)